

УДК: 303-338.2

МЕТОДОЛОГІЯ ГАРМОНІЗАЦІЇ ВЗАЄМОДІЇ СТЕЙКХОЛДЕРІВ СФЕРИ ПРОДОВОЛЬЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УКРАЇНИ

Леся Глубіш

Львівський національний аграрний університет, Львів, Україна

Резюме. Обґрунтовано доцільність зміни парадигми наукового дослідження тристоронньої ринкової взаємодії множини стейкхолдерів сфери продовольчого забезпечення як слабоструктурованої системи відкритого типу. В основу наукового пошуку покладено розуміння необхідності напрацювання підходу, здатного вирішувати системні проблеми спричинені інтегрованістю ринку продовольства. Усвідомлення взаємозв'язку та взаємодоповнюваності компонентів сфери продовольчого забезпечення створило передумови для припущення, що природу ринкової взаємодії множини її стейкхолдерів слід досліджувати як єдине ціле. Таке розуміння дає підстави розглядати об'єкт дослідження як композиційну цілісність, що зумовлює раціональність застосування тріадичної методології. Розуміння того, що ринкова взаємодія стейкхолдерів сфери продовольчого забезпечення базується на триєдності, зумовило обґрунтування доцільності напрацювання та практичного застосування тріадичного методу пізнання природи економічних явищ та процесів, який є способом структурування та самоорганізації складних економічних систем. Акцентовано увагу на його перевагах – здатності візуалізувати триєдиний механізм ринкової взаємодії множини стейкхолдерів сфери продовольчого забезпечення як системну тріаду. Викладено власне бачення моделі гармонійного ринку продовольства, що базується на збалансуванні агрегованих економічних інтересів стейкхолдерів сторін ринку. Інтерпретовано ймовірні сценарії результативності ринкової взаємодії як цілісної єдності у двовимірних площинах: «виробник-споживач», «держава-виробник», «держава-споживач». Зосереджено увагу на доцільності визначення критеріальних параметрів тристоронньої взаємодії, які слугуватимуть рубіконами регресивних змін та становитимуть загрозу побудові гармонійного ринку продовольства.

Ключові слова: методологія дослідження, гармонізація, взаємодія стейкхолдерів, сфера продовольчого забезпечення.

https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2020.01.057

Отримано 15.02.2020

UDC: 303-338.2

METHODOLOGY OF HARMONIZATION OF THE STAKEHOLDERS INTERACTION IN UKRAINIAN FOOD SUPPLY SPHERE

Lesya Hlubish

Lviv National Agrarian University, Lviv, Ukraine

Summary. The paper deals with the relevance of changing the paradigm of scientific research of the tripartite market interaction of many stakeholders of food supply sphere as a weakly structured open-type system. The basis of the scientific investigation is understanding the need of approach development able to solve system problems, caused by the food market integration. The awareness of the interrelation and complementarity of the food supply sphere components created the assumption that the nature of market interaction among its numerous stakeholders should be investigated as the entire unit. Such understanding gives reasons to consider the object of our investigation as a compound integrity, which defines the rationality of triadic methodology application. Understanding that market interaction of food supply sphere stakeholders is based on the triunity caused the substantiation of the development and practical application of the triadic method of economic phenomena and processes nature perception, which is the method of complex economic systems structuring and self-organizing.

Special attention is paid to its advantages, such as, the ability to visualize the three-unity mechanism of market interaction among numerous stakeholders of food supply sphere as the system triad. The author proposed his own vision of harmonic food supply market model based on balancing the aggregated stakeholders economic interests of the market sides. Possible scenarios of the market interaction effectiveness as the entire unit in two-dimensional planes: «producer-consumer», «government-producer», and «government-consumer» are interpreted. The focus is made on the reasonableness of defining the criteria of tripartite interaction parameters serving as the Rubicon for regressive change and constitute a menace to harmonious food market construction.

Key words: *the methodology of science investigation, harmonization, stakeholders interaction, food supply sphere.*

https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2020.01.057

Received 15.02.2020

Постановка проблеми. Сучасна економічна наука характеризується процесом інтенсивних змін наукових парадигм, кожній з яких властиві власна модель постановки проблеми наукового дослідження й способи її розв'язання. Необхідність зміни парадигми методології сучасної науки зумовлена пошуком нових поглядів на пізнання природи економічних явищ та процесів, що мають на меті проведення науково-економічних досліджень, здатних не лише розкривати їхній зміст, але й складати точні прогнози на перспективу. Заданий вектор наукового пошуку передбачає напрацювання методології, здатної комплексно вирішувати системні проблеми шляхом виявлення причинно-наслідкових зв'язків. Її практичне застосування дасть змогу, визначивши оптимальну для вітчизняної сфери продовольчого забезпечення як тристороннього простору ринкової взаємодії варіацію структурних складових різноманітної організації. Завдяки їх взаємозв'язку та взаємопроникності шляхом налагодження економічних процесів між ними, сформуванню впорядкованої єдності у вигляді ієрархічної багаторівневої системи, а також шляхом досягнення компромісу у взаємодії гармонізувати відносини між її стейкхолдерами, що слугуватиме гарантією отримання ними вигоди від участі в процесі продовольчого забезпечення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом в економічній науці та практиці багато уваги приділяється напрацюванню методологічних підходів дослідження взаємодії господарюючих суб'єктів у ринкових умовах, які б враховували системність економічних процесів, зумовлених щільністю господарсько-економічних зв'язків між ними та, моделюючи гармонійне співвідношення між ключовими факторами, дозволяли підвищити стійкість і ефективність функціонування сфер та галузей економічної системи.

Завдання зводиться до пошуку шляхів побудови гармонійного ринку як еталонної системи товарообмінних операцій, що вимагає вивчення не наслідків, а першопричин економічних дисбалансів.

Мета дослідження полягає в окресленні вектора наукового пошуку методології гармонізації тристоронньої ринкової взаємодії множини стейкхолдерів сфери продовольчого забезпечення, здатної структурувати й дослідити ринок продовольства як інтегровану єдність.

Постановка завдання. Конкретизація мети зумовлює постановку завдань наукової розвідки: обґрунтувати доцільність зміни ракурсу наукового пізнання економічних явищ та процесів, пов'язаних із продовольчим забезпеченням на користь тріадичного методу; структурувавши компоненти сфери продовольчого забезпечення відповідно до їхнього цільового призначення, візуалізувати її як системну тріаду; змоделювати абстрактне розуміння механізму взаємодії стейкхолдерів на основі збалансування їхніх економічних інтересів.

Для виконання поставлених завдань було обґрунтовано доцільність заміни діалектичної парадигми наукового пошуку на тріалектичну, яка вимагає розроблення та практичного впровадження тріадного методу пізнання економічних явищ та процесів.

Виклад основного матеріалу. Основою цілеспрямованої методології удосконалення економічних явищ або процесів є теоретичні та концептуальні принципи наукового пошуку. Новизна парадигми наукового пізнання визначається не лише певним загальним, відмінним від попередніх, ракурсом погляду на предмет дослідження – взаємодію стейкхолдерів сфери продовольчого забезпечення, але й побудовою моделі наукової розвідки, здатної досягти мети наукового пошуку – гармонізації взаємодії, опираючись на властиві їй закономірності та особливості [1]. Суттю вдосконалення методології та підвищення ефективності науково-економічних досліджень є їхнє здійснення через визначення й збалансування економічних інтересів та часткове узгодження економічних потреб стейкхолдерів вітчизняної сфери продовольчого забезпечення з орієнтацією на посилення позиції України як аграрної держави на світовому ринку продовольства.

Ринок продуктів харчування близький до стану досконалої конкуренції. Тому для сфери продовольчого забезпечення України як слабоструктурованої системи відкритого типу характерна велика кількість стейкхолдерів, які є її компонентами з відповідною кількістю зв'язків між ними та ритмічністю взаємодії з властивою для неї нестабільністю, зумовленою несприятливими економічними очікуваннями. Вітчизняній сфері продовольчого забезпечення як простору ринкової взаємодії притаманні самоорганізація, інтегративність та цілісність із характерним для неї динамізмом економічних процесів. Кожна структурна компонента сфери продовольчого забезпечення має своє цільове призначення – стейкхолдери, що виробляють і постачають продовольство на ринки є продуцентами; стейкхолдери, що споживають продовольчі товари, є консументами; стейкхолдери, що виконують специфічні функції, не властиві контрагентам ринкової взаємодії, забезпечуючи в такий спосіб цілісність та стійкість сфери продовольчого забезпечення, є композитами. Згідно з функціональною методологією аналізування інтегрованих товарних ринків структуру ринку продовольства можна представити як сукупність стейкхолдерів трьох взаємопов'язаних сторін ринкової взаємодії: виробник, споживач, держава – своєрідна тріада, що уособлює спосіб тристоронньої організації ринкових відносин.

Термін «тріада» було запроваджено мислителем античної Греції Платоном. В історії пізнання природи економічних явищ та процесів уявлення філософів відносно терміна «тріада» від її розуміння в далекому минулому як структурної основи всіх вчень, філософій – деградували, а згодом, її було повністю виключено із парадигми наукового пізнання [2]. З часом прийшло усвідомлення, що триєдність є основою всього сущого, тому «тріада» знову в центрі уваги науковців, суть якої трактується крізь призму сучасності. Е. П. Борзова тріадою називає сукупність трьох елементів, взаємопов'язаних між собою в єдине ціле [3]. Російський філософ Р. Г. Баранцев наводить таку типізацію тріад: лінійні – зв'язок розташованих у логічній послідовності трьох елементів; діалектичні, що характеризуються загальновідомою формулою «теза-антитеза-синтез» і системні або цілісні, єдність яких формується трьома рівноцінними складовими одного рівня [4, с. 81–89], при цьому кожен із них виступає мірою суміщення двох інших [5]. З-поміж наведених типів тріад на особливу увагу заслуговують системні, що уособлюють композиційну цілісність їхніх складових, зумовлену взаємозв'язком та взаємопроникністю економічних явищ і процесів.

Усвідомлення того, що все базується на триєдності, зумовило доцільність розроблення та практичного застосування тріадичного методу пізнання. У наукових трактатах Гегеля тріадична методологія постає рушієм мислення [6]. Подібні думки висловлює П. Успенський, стверджуючи, що коренем усіх древніх систем є вчення про три сили: перша з них називається активною або позитивною, друга – пасивною або негативною, а третя – нейтралізуючою. Причину цього він вбачав у сприйнятті простору

та часу [7]. Проектуючи погляди П. Успенського на мультистейкхолдерну модель ринку продовольства, активною силою слід вважати продуцентів, пасивною силою – консументів, а нейтралізуючою – композитів, які, вступаючи у ринкову взаємодію, формують простір – сферу продовольчого забезпечення з властивим для неї динамізмом економічних явищ та процесів.

Тріадичний метод наукового пізнання свого часу розвинений Арістотелем, є способом структурування та самоорганізації складних систем, що зумовлює доцільність застосування системного підходу в ході наукових досліджень [8, с. 66], у моделюванні раціональної структури й визначенні ефективності процесів продовольчого забезпечення та оптимізації їхніх ефектів для множини стейкхолдерів тріади суб'єктно-функціональних складових сфери продовольчого забезпечення України. Вирішення окремих проблем щодо цінового моніторингу, державного протекціонізму вітчизняного ринку продовольства, державного стимулювання виробництва окремих видів аграрної продукції, створення й ефективного функціонування інфраструктури ринку продовольства, запровадження ринку земель сільськогосподарського призначення, формування на його основі іпотечного, кредитного та інвестиційного потенціалів підпорядковано вирішенню загальної проблеми – досягнення продовольчого благополуччя. Суть системного підходу зводиться до того, що природу ринкової взаємодії множини стейкхолдерів тріади суб'єктно-функціональних складових вітчизняної сфери продовольчого забезпечення слід досліджувати як єдине ціле. Зважаючи на те, що функціонування й розвиток систем, зокрема й економічних, відбуваються на основі триєдності сутнісних начал, які, взаємодіючи, формують єдиний механізм, то концептуальною основою побудови тріадичної моделі гармонійного ринку продовольства слід вважати фундаментальний принцип триєдності [9].

Максимальної ефективності сфера продовольчого забезпечення як система досягає тоді, коли маркетингова стратегія стейкхолдерів кожної зі сторін триєдиної взаємодії ринку продовольства відповідає цілям і завданням його функціонування. Однак за умови їх опортуністичної поведінки, яка набуває ознак антагонізму, тріадна парадигма гармонізації ринкової взаємодії перевтілюється в діадну [10], що призводить до поглиблення протиріч, які виникають у процесі продовольчого забезпечення. Це актуалізує потребу в розробленні та впровадженні методологічного й методичного інструментарію збалансування економічних інтересів множини стейкхолдерів, тристоронніх ринкових відносин як першооснови їх гармонізації.

Для осмислення побудови триєдиного механізму взаємодії множини стейкхолдерів системної (цілісної) тріади суб'єктно-функціональних складових сфери продовольчого забезпечення слід візуалізувати абстрактне її розуміння, зобразивши її у вигляді трикутника. Процес його побудови вимагає з'єднання між собою в єдине ціле трьох відрізків, які уособлюють двосторонню взаємодію між трьома сторонами ринку. Відрізки, у свою чергу, є своєрідними континуумами в координатах «економічний егоїзм – економічний альтруїзм» у двовимірних площинах «виробник-споживач», «держава-виробник», «держава-споживач». При цьому «економічний егоїзм» (ЕЕ), який визначено як гіпертрофовані інтереси різних стейкхолдерів, які ставлять їх вище за інтереси інших, є одним із крайніх виявів прагнення задоволення економічного інтересу стейкхолдера в якості максимізації економічної вигоди від взаємодії та відповідної стратегії його економічної поведінки, а «економічний альтруїзм» (ЕА) – здатність ... безкорисливо «жертвувати» на користь інших своїми інтересами того ж таки стейкхолдера, характеризується відповідною поведінкою, яка складається з постійних поступок на користь стейкхолдерів інших сторін ринкової взаємодії. Звідси, економічний егоїзм слід інтерпретувати як вигреш, а економічний альтруїзм – програвш. Точка

збалансованості економічного інтересу стейкхолдерів з урахуванням інтересів їх ринкових контрагентів демонструється позначенням ЗЕІ (рисунок 1).

Інтерпретація ринкової взаємодії як цілісної єдності та виділення в ній трьох сторін, що становлять об'єкт дослідження, наближає до усвідомлення потреби встановлення гранично допустимих меж, які уособлюватимуть своєрідні рубікони регресивних змін, що становлять загрозу побудові гармонійного ринку продовольства. Встановлення граничних «коридорів» вимагає визначення критеріальних параметрів, тобто граничних умов тристоронньої взаємодії для множини стейкхолдерів системної тріади суб'єктно-функціональних складових сфери продовольчого забезпечення України з урахуванням її вітчизняних особливостей і трендів на світових ринках продовольства. Механізм взаємодії стейкхолдерів у двовимірних площинах відбувається на засадах законів діалектики, відповідно до яких відносини спрямовані або на нарощування характеристик, або на зниження досягнутих параметрів [11, с. 21]. При цьому рух від позиції економічного егоїзму до межі граничного «коридора» характеризується прогресивним розвитком. Тоді як продовження руху від точки збалансованості економічних інтересів у бік протилежної сторони взаємодії та подальше «жертвування» власними інтересами на користь її стейкхолдерів, набуває ознак економічного альтруїзму, що неминуче призведе до регресивних перетворень для стейкхолдерів цієї сторони двовимірної площини взаємодії. Стейкхолдери ринку продовольства, прагнучи максимізувати вигоду від участі у взаємодії, намагаються перебувати в зоні економічного егоїзму. Наслідком цього є варіативність рівня дисгармонії економічних інтересів, короточасність отримання економічної вигоди від участі у взаємодії та низький рівень задоволеності економічних потреб учасників ринкових відносин.

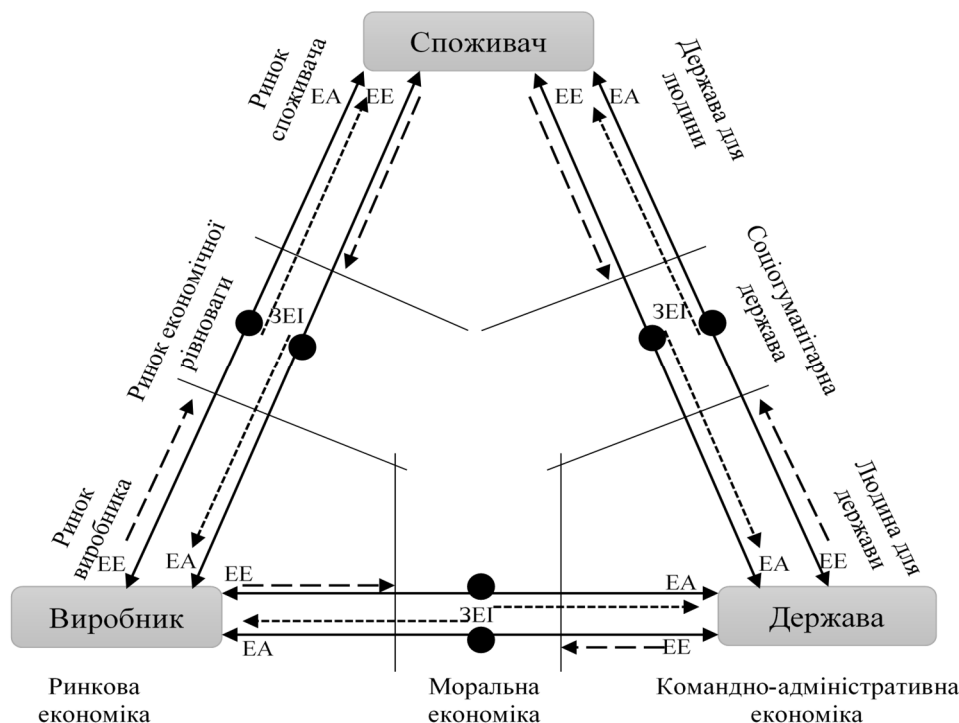

Рисунок 1. Системна (цілісна) тріада взаємодії стейкхолдерів сфери продовольчого забезпечення*

Figure 1. Systematic (entire) triad of food supply sphere stakeholders interaction

*Примітка: -----> – прогрес (progress);> – регрес (regress).

Постійна орієнтація стейкхолдерів на прогрес у взаємодії неминує призводити до нераціонального розміщення та використання ресурсів, що не сприяє оптимізації отриманих ними економічних ефектів від участі в процесі продовольчого забезпечення. Єдиним вірним шляхом вирішення цієї проблеми є покращення, що передбачає раціональне розміщення ресурсів, в основу якого покладено збалансування інтересів стейкхолдерів, здатне відобразити цілісну єдність усвідомленої ними спрямованості до тристоронньої взаємодії. Трансформація ресурсів у економічні блага (матеріальні та нематеріальні) відбувається завдяки постійній зміні їхніх комбінацій. Для досягнення покращення необхідним є об'єднання зусиль усіх трьох сторін ринкової взаємодії. Для забезпечення саморозвитку слабоструктурованих систем відкритого типу необхідно є розбудова мережі господарських зв'язків, що стане запорукою оптимального формату взаємодії триади суб'єктно-функціональних складових сфери продовольчого забезпечення, об'єднаних загальним цільовим завданням – гарантування продовольчого благополуччя.

Висновки. Покращення у сфері продовольчого забезпечення слід пояснювати крізь призму раціонального розподілу та використання ресурсів, оскільки його природа виявляється через економічні процеси, які супроводжують економічні відносини й економічні ефекти, отримані внаслідок товаро-обмінних операцій між стейкхолдерами. Усвідомлення того, що на результат двовимірної взаємодії «держава-виробник» та «держава-споживач» впливає ефект, отриманий від товарообмінних процесів у площині «виробник-споживач», дає підстави стверджувати, що діалектичний взаємозв'язок економічних інтересів та економічних ефектів, які є результатами їх реалізації у двовимірних площинах – не дає можливості цілковито оцінити природу ланцюга піднесення (прогресів) та спадів (регресів) у ринковій взаємодії для системної триади суб'єктно-функціональних складових сфери продовольчого забезпечення, оскільки їхні стейкхолдери, зв'язки між ними, ритмічність їхньої взаємодії та економічні процеси між ними перебувають у постійній динаміці (русі й розвитку).

Conclusions. Thus, the improvement in food supply sphere should be explained through the prism of rational distribution and use of resources, as its nature is defined by economic processes accompanying the economic relations and economic effects caused by exchange transactions between stakeholders. The realization that the result of two-dimensional interaction between the «government-producer» and the «government-consumer» is influenced by the effect obtained from commodity exchange processes in the «producer-consumer» plane gives reasons to state that the dialectical interrelation of economic interests and economic effects resulting from their implementation in two-dimensional planes – makes it impossible to assess completely the nature of growth chain (progress) and decline one (regression) in market interaction for the system triad of subject-functional components of the food supply sphere, as their stakeholders, relations between them, balance of their interaction and economic processes between them are in constant dynamics (movement and development).

Список використаної літератури

1. Кун Т. Структура научных революций. 1977. М., 300 с.
2. Антонович Е. Н. Генезис и уровни познания структуры триады в философии. Территория новых возможностей. Вестник Владивостокского государственного университета экономики и сервиса. 2014. № 1. С. 80–99.
3. Борзова Е. П. Триадология. СПб: СПбГУКИ, 2007.
4. Баранцев Р. Г. Системные триады и классификация. Теория и методология биологических классификаций. М.: Наука, 1983. С. 81–89.
5. Стрижак Е. О. Научный метод экономической теории: от диалектики к триалектике. Бизнес-інформ. 2013. № 10. С. 8–13.
6. Гегель, Георг Вильям Фридрих. Наука логики. В 3-х тт. Т. 1. Москва: Мысль, 1970.
7. Успенский П. Психология возможной эволюции человека. СПб.: Комплект, 1995. С. 80–82.

8. Книщенко Т. Аналіз структурних макроекономічних показників на основі принципів гармонійності. Соціально-економічні проблеми і держава. 2012. Вип. 1 (6). С. 66–73.
9. Щедровицкий Г. П. Философия. Наука. Методология. М.: Шк. Культ Политики, 1997. 656 с.
10. Василенко С. Л., Сергиенко П. Я. Математика и гармония целостности. URL: <http://314159.ru/vasilenko/vasilenko2.htm>.
11. Завадський Й., Попова В. Вплив регулювання на природу циклічності макросистем. Економіка України. 2004. № 6. С. 20–25.

References

1. Kun T. Struktura nauchnykh revoliutsyi. The structure of scientific revolutions. Moscow, 1977. 300 p. [In Russian].
2. Antonovych E. N. Henezys y urovny poznaniya struktury tryady v fylosofyy. Terrytoryia novykh vozmozhnostei. Genesis and levels of knowledge of the structure of the triad in philosophy. Territory of new opportunities. Vestnyk Vlyadvostokskoho hosudarstvennoho universiteta ekonomiki i servisa. 2014. No. 1. P. 80–99. [In Russian].
3. Borzova E. P. Tryadolohyia. SPb: SPbGUKI, 2007. [In Russian].
4. Barantsev R. H. Systemnye triady i klassifikatsyia. Systemic triads and classification. Teoriia y metodolohiia byolohycheskikh klassifikatsii. Moscow: Nauka, 1983. P. 81–89. [In Russian].
5. Strizhak E. O. Nauchnyi metod ekonomicheskoi teorii: ot dialektiki k trialektike. The scientific method of economic theory: from dialectics to trialectics. Biznesinform. 2013. No. 10. P. 8–13. [In Russian].
6. Hehel, Heorh Vyliam Fridrikh Nauka lohyky. Science of logic. V 3-kh tt. T. 1. Moscow: Mysl', 1970. [In Russian].
7. Uspenskii P. Psykholohiia vozmozhnoi evoliutsii cheloveka. Psychology of the possible evolution of human. SPb.: Komplet, 1995. P. 80–82. [In Russian].
8. Knyshenko T. Analiz strukturykh makroekonomichnykh pokaznykiv na osnovi pryntsyypiv harmoniinosti. Analysis of structural macroeconomic indicators based on the harmonys' principles. Sotsialno-ekonomichni problemy i derzhava. 2012. No. 1 (6). P. 66–73.
9. Shchedrovitskii H. P. Fylosofyia. Nauka. Metodolohyia. Philosophy. The science. Methodology. Moscow: Shk. Kult Polytyky, 1997. 656 p. [In Russian].
10. Vasylenko S. L., Serhyenko P. Ya. Matematika y harmoniia tselostnosti. K 1-mu mezhdunarodnomu konhressu po matematicheskim problemam harmonii. Mathematics and harmony of integrity. To the 1st international congress on mathematical problems of harmony. Odessa, 2010. URL: <http://314159.ru/vasilenko/vasilenko2.htm>. [In Russian].
11. Zavadskiy Y., Popova V. Vplyv rehuliuвання na pryrodu tsyklichnosti makrosystem. The influence of regulation on the nature cyclical of macrosystems. Ekonomika Ukrainy. 2004. No. 6. P. 20–25.